

رشد جمعیت و پیامدهای آن

مقدمه

مسئله جمعیت در ایران، از جمله مسائلی است که بحثهای بسیاری را به خود اختصاص داده است. پیامدهای رشد سریع جمعیت ایران تقریباً در همه عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تأثیر گذارده و مشکلات بسیاری را به همراه می‌آورد. البته نباید فراموش کرد که پدیده جمعیت و رشد آن موضوعی دو وجهی است. در برخی ممالک وجود امکانات گسترده و پیدایش زمینه توسعه، رشد بالای

جمعیت را طلب می‌کند، چنین وضعیتی را در کشورهای چینی، عربستان، کویت و برخی کشورهای حوزه خلیج فارس شاهدیم، که مجبور به استخدام نیروی کار از دیگر کشورها هستند. یا آلمان دوران هیتلر که مردم را به ازدواج در سنین پایین و افزایش باروری ترغیب و تشویق می‌نمود.

در ایران ماجرا به گونه‌ای دیگر است. امکانات محدود حتی نمی‌تواند جمعیت کنونی را پاسخگو باشد، تا چه رسد به جمعیتی بیش از

این. در این گزارش بدون هیچگونه تجزیه و تحلیلی و صرفاً با ارائه آمار و ارقام سعی در نمایاندن شرایط موجود هستیم. در این راه، مقایسه وضعیت آموزش، بهداشت، تغذیه و اشتغال در ایران با چند کشور دیگر می‌تواند به ارائه تصویری بهتر از اوضاع جامعه ما کمک نماید.

در مقایسه با چند کشور جهان (جدول زیر)، نرخ رشد جمعیت در ایران یکی از بالاترین ارقام رشد در جهان را نشان می‌دهد:

نام کشور	سال برآورد	نرخ رشد جمعیت (درصد)
ایران	۱۹۸۶	۳٫۸
سوریه	۱۹۸۶	۳٫۸
مصر	۱۹۸۶	۲٫۶
عربستان	۱۹۸۶	۳٫۸
کویت	۱۹۸۶	۴٫۶
عراق	۱۹۸۶	۳٫۴
کوبا	۱۹۸۱	۱
چین	۱۹۸۷	۱٫۴ (۱)
افغانستان	۱۹۹۰	۲٫۸ (۲)

(۱) گزیده مطالب آماری، سال هشتم، مهر ۱۳۷۱، شماره ۳۲، مرکز آمار ایران
(۲) آمارهای منتخب آسیا و اقیانوسیه (سال ۱۹۹۱)، شماره ۵، انتشارات مرکز آمار ایران، ص ۴

سال	تعداد دانش آموز دختر و پسر	تعداد کلاس	تعداد آموزشگاه
۱۳۶۳-۶۴	۹۷۶۶۲۴۵	۳۵۴۴۵۳	۶۷۷۷۴
۱۳۸۱-۶۶	۱۲۰۴۴۲۸۲	۴۵۵۱۴۶	۸۲۱۲۷

(۱) ایران در آیین آمار، شماره ۸ (۱۳۶۷)، ص ۳۶
(۲) گزیده مطالب آماری شماره ۳۲، سال هشتم، مهر ۱۳۷۱، مرکز آمار ایران

نرخ رشد ۳٫۸ درصد برای کشوری چون ایران رقم بسیار بالایی است. که در زیر تأثیر آن در بخش آموزش و پرورش، بهداشت و درمان و اشتغال نشان داده می‌شود.

آموزش و پرورش:

۱- تعداد دانش آموزان، کلاسها و آموزشگاههای کشور در سالهای تحصیلی ۱۳۶۳-۶۴ و ۶۶-۱۳۶۸ به شرح زیر می‌باشد:

به عبارت دیگر در سال تحصیلی ۶۴-۱۳۶۳ به طور متوسط در یک کلاس و آموزشگاه به ترتیب ۲۷۵ و ۱۴۴ نفر دانش آموز به تحصیل اشتغال داشتند؛ که این رقم در سال تحصیلی ۶۹-۱۳۶۸ در یک کلاس به ۳۰۸ و در یک آموزشگاه به ۱۷۱ نفر دانش آموز افزایش یافته است. یعنی طی این مدت هر کلاس و آموزشگاه به ترتیب ۳۳ و ۲۷ نفر دانش آموز اضافه شده است.

۲- نرخ باسوادی:

آمارهای رسمی نشان می دهد که طی دو سرشماری سالهای ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵ میزان باسوادی در کشور به ترتیب ۴۷٫۵ و ۶۱٫۸ درصد بوده^۱ که سیر صعودی داشته است. در عین حال باسوادی بزرگسالان در کشور ما در مقایسه با کشورهای دیگر از میزان کمتری برخوردار است. نرخ باسوادی بزرگسالان در سال ۱۹۸۵ در چند کشور و من جمله ایران به قرار زیر است.^۲

ایران	۵۸٪	عراق	۸۹٪
ترکیه	۷۹٪	کوبا	۹۶٪
کویت	۷۰٪	ویتنام	۸۰٪
پاکستان	۳۰٪	اردن	۷۵٪
افغانستان	۲۹٪	نیکاراگوا	۸۸٪
سوریه	۶۰٪	ژاپن	۹۹٪
عربستان سعودی	۵۵٪	فرانسه	۹۹٪
لیبی	۶۶٪	سوئد	۹۹٪

بر این اساس ایران تنها از دو کشور پاکستان و افغانستان پیشی گرفته و از دیگر همسایگان و کشورهای همتراز یا همسطح خود عقب مانده است.

۳- تعداد محققین و دانشمندان:

برآوردهای انجام گرفته نشان می دهد، که تعداد محققین در رشته های علمی در هر ۱۰۰۰ نفر در ایران برابر ۱٫۵ نفر می باشد. این رقم در اندونزی ۱ نفر، الجزایر ۰٫۵ نفر، فرانسه ۱۳ نفر، آلمان ۱۵ نفر و ژاپن ۲۴ نفر می باشد.^۳

در همین مورد، تعداد دانشمندان و تکنسینهای ایران و چند کشور دیگر در فاصله سالهای ۸۷-۱۹۷۰، در هر ۱۰۰۰ نفر به شرح زیر اعلام شده است:^۴

ایران	۱۲ نفر	عراق	۷۳ نفر
ترکیه	۳۴ نفر	کوبا	۵۲ نفر
کویت	۷۶ نفر	ویتنام	—
پاکستان	—	اردن	۶۶ نفر
افغانستان	—	نیکاراگوا	—
سوریه	۷۲ نفر	ژاپن	۳۱۷ نفر
عربستان	—	فرانسه	۸۳ نفر
لیبی	۱۷ نفر	سوئد	۲۶۲ نفر
		ایالات متحده	۵۵ نفر

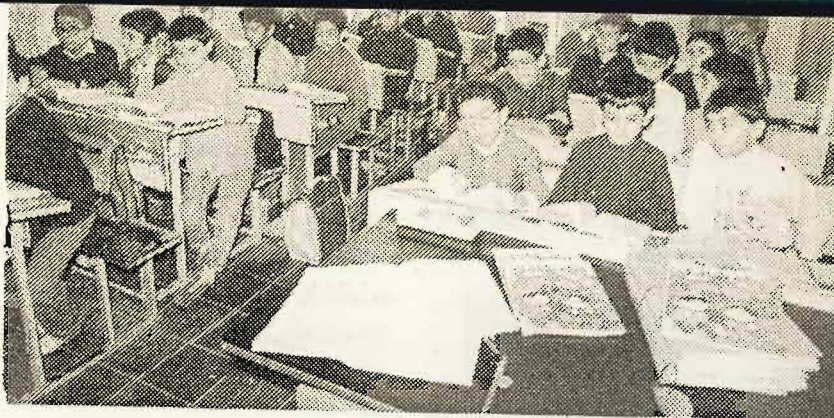
بهداشت:

۱- تعداد پزشک عمومی و متخصص در ایران
تعداد پزشکان عمومی (پزشکان رزیدنت را نیز شامل می شود) و متخصص در طی سالهای ۱۳۶۵ تا ۱۳۶۸ به ترتیب زیر است:^۵

سال	عمومی	متخصص
۱۳۶۵	۵۳۰۹	۴۱۸۸
۱۳۶۶	۶۱۰۱	۵۲۹۰
۱۳۶۷	۶۵۵۷	۵۴۴۸
۱۳۶۸	۷۸۶۷	۵۶۴۲

جدول زیر، مقایسه تعداد جمعیت به ازاء هر یک پزشک و یک تخت بیمارستان، در سال ۱۹۸۵ را نشان می دهد:^۶

نام کشور	جمعیت به ازاء هر یک پزشک	جمعیت به ازاء هر یک تخت بیمارستان
ایران	۲۸۸۴	۷۷۸
اندونزی	۸۱۲۲	۱۴۸۴
پاکستان	۲۲۲۹	۱۶۶۵
جمهوری کره	۱۳۷۹	۵۵۴
چین	۱۷۲۸	۴۶۷
ژاپن	—	۸۱
سنگاپور	۹۷۳	۲۵۶
هند	۲۶۴۷	۱۱۴۳
مغولستان	۴۰۰	۸۸

۲- هزینه درمانی - بهداشتی
 هزینه درمانی - بهداشتی، به عنوان درصدی
 از GNP (درآمد ناخالص ملی) در ایران و چند
 کشور دیگر مقایسه می شود: (سال ۱۹۸۶)^۷

کشور	هزینه درمانی - بهداشتی (%)	کشور	هزینه درمانی - بهداشتی (%)
ایران	۱۰٫۸	عراق	۰٫۸
ترکیه	۰٫۵	کوبا	۳٫۲
کویت	۲٫۹	ویتنام	—
پاکستان	۰٫۲	اردن	۱٫۹
افغانستان	—	نیکاراگوا	۶٫۶
سوریه	۰٫۸	ژاپن	۴٫۹
عربستان سعودی	۴	فرانسه	۶٫۶
لیبی	۳	سوئد	۸

کشور	خدمات درمانی (%)	آب سالم (%)	کشور	خدمات درمانی (%)	آب سالم (%)
ایران	۷۸	۷۶	عراق	۹۳	۸۷
ترکیه	—	۹۶	کوبا	—	—
کویت	۱۰۰	—	ویتنام	۸۰	۴۶
پاکستان	۵۵	۴۴	اردن	۹۷	۹۶
افغانستان	۲۹	۲۱	نیکاراگوا	۸۳	۴۹
سوریه	۷۶	۷۶	ژاپن	—	—
عربستان	۹۷	۹۷	فرانسه	—	—
لیبی	—	۹۷	سوئد	—	—

۳- خدمات درمانی - آب سالم
 در همین کشورها درصدی از جمعیت که
 طی سالهای ۱۹۸۵ تا ۱۹۸۷ به خدمات درمانی و
 آب سالم دسترسی دارند به گونه‌ای است که در
 زیر می آید:^۸

نام کشور	نرخ مرگ و میر کودکان در هر ۱۰۰۰ تولد زنده (۱۹۸۸)	درصد کودکان کم رشد (۲۴-۵۹ ماهه) (۱۹۸۰-۸۸)	درصد کودکان دچار تحلیل بدنی (۱۲-۲۳ ماهه) (۱۹۸۰-۸۸)
ایران	۶۱	۵۵	۲۳
ترکیه	۴۷	—	—
کویت	۱۹	۱۴	۲
پاکستان	۱۰۸	۴۲	۱۷
افغانستان	۱۷۱	—	—
سوریه	۴۷	—	—
عربستان	۷۰	—	—
لیبی	۸۰	—	—
عراق	۶۸	—	—
کوبا	۱۵	—	—
ویتنام	۶۳	۶۰	۱۶
اردن	۴۳	—	—
نیکاراگوا	۶۱	۲۲	—
ژاپن	۵	—	—
فرانسه	۸	—	—
سوئد	۶	—	—

تغذیه:

درباره میزان کالری مصرفی برخی کشورها، آمار زیر عنوان می شود:^{۱۰}

نام کشور کالری مصرف روزانه (۱۹۸۶)

ایران	۲۵۳۴
پاکستان	۲۱۸۶
عربستان	۳۰۹۸
ترکیه	۳۱۸۰
هندوستان	۲۱۶۶
آمریکا	۳۶۵۲

اشتغال:

۱- اشتغال و بیکاری

مطابق با آمار موجود، جمعیت شاغل و بیکار ایران طی سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۷۰ به شرحی است که می آید:^{۱۱}

سال	شاغل درصد	بیکار درصد
۱۳۳۵	۹۷٫۴	۲٫۶
۱۳۴۵	۹۰٫۴	۹٫۶
۱۳۵۵	۸۹٫۸	۱۰٫۲
۱۳۶۲	۸۷٫۱	۱۲٫۹
۱۳۶۹	۸۵٫۸	۱۴٫۲
۱۳۷۰	۸۸٫۶	۱۱٫۴

ایران	۱۷٫۵%	عراق	۲۱%
ترکیه	۳۳٫۸%	کوبا	۳۱%
کویت	۱۴٫۲%	ویتنام	۴۶%
پاکستان	۱۲٫۱%	اردن	۹٫۹%
افغانستان	۸٫۴%	نیکاراگوا	۲۹٫۶%
سوریه	۱۶٫۸%	ژاپن	۳۷٫۹%
عربستان	۷٫۱%	فرانسه	۳۹٫۸%
لیبی	۸٫۷%	سوئد	۴٫۴%

آمار فوق گویای آن است که میزان بیکاری در قبل و بعد از انقلاب رشد صعودی داشته. گرچه مطابق آمار ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران در سال ۱۳۷۰ از این حرکت کاسته شده است. اما مقایسه آن نشان می دهد که میزان بیکاری در سال ۱۳۷۰ بیشتر از سال ۱۳۵۵ است.

۲- نیروی کار زنان:

مشارکت اقتصادی - اجتماعی زنان موارد مهمی است که در توسعه جامعه ایفای نقش می کند. نیروی کار زن (به عنوان درصدی از کل نیروی کار) را در سال ۱۹۸۸ در ایران و چند کشور می آوریم:^{۱۲}

مسلم است که نقش جمعیت، بیش از آن که در این گزارش آمده، بر جامعه مؤثر است.

پی نوشت:

- ۱- ایران در آئینه آمار، شماره ۸، (شماره ۱۳۶۷)، ص ۲۹.
- ۲- گزیده مسائل اقتصادی - اجتماعی، گزارش توسعه انسانی ۱۹۹۰ - آذر ۱۳۶۹، سازمان برنامه و بودجه، ص ۱۰.
- ۳- گزیده مطالب آماری، مهر ۷۱، سال هشتم، شماره ۲۲.
- ۴- گزیده مسائل اقتصادی - اجتماعی، گزارش توسعه انسانی ۱۹۹۰، آذر ۱۳۶۹، سازمان برنامه و بودجه.
- ۵- گزیده مطالب آماری، سال هشتم، مهر ۱۳۷۱، شماره ۲۲.

- ۶- آمارهای منتخب آسیا و اقیانوسیه (۱۹۹۱)، شماره ۵، سازمان برنامه و بودجه، مرکز آمار ایران.
- ۷- گزیده مسائل اقتصادی - اجتماعی، گزارش توسعه انسانی ۱۹۹۰، آذر ۱۳۶۹، ص ۹ و ۸ - منبع قبلی.
- ۱۰- گزیده مطالب آماری، سال هشتم، مهر ۱۳۷۱، شماره ۳۲، ص ۵۲.
- ۱۱- آمارهای مربوط به سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۶۲ از کتاب اقتصاد ایران، نوشته دکتر ابراهیم رزاقی، صفحه ۱۰۶ و آمارهای ۱۳۶۹ و ۱۳۷۰ از گزیده مطالب آماری شماره ۳۱، صفحه ۹، استخراج شده است.
- ۱۲- گزیده مسائل اقتصادی - اجتماعی، گزارش توسعه انسانی ۱۹۹۰، سازمان برنامه و بودجه.